

umb
UNIVERZITA
MATEJA BELA
V BANSKEJ BYSTRICI

Janka Kubeková
Mária Polčicová
Kamila Schillová

VYBRANÉ ASPEKTY POLITICKÉHO JAZYKA

ISBN 978-80-557-1797-5

9 788055 717975

2020

 ELIANUM

**Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici**

Janka KUBEKOVÁ

Mária POLČICOVÁ

Kamila SCHILLOVÁ

**VYBRANÉ ASPEKTY
POLITICKÉHO JAZYKA**

2020

Autorky: Mgr. Janka Kubeková, PhD.
PhDr. Mária Polčicová, PhD.
Mgr. Kamila Schillová, PhD.

Vybrané aspekty politického jazyka

Recenzenti: PhDr. Martina Benčeková, PhD.
Mgr. Zuzana Vyhnáliková, PhD.

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela
v Banskej Bystrici

Edícia: Fakulta politických vied
a medzinárodných vzťahov

Náklad: 100 výtlačkov

Počet strán: 85

Vydanie: prvé

Tlač: EQUILIBRIA, s.r.o.

Za jazykovú úpravu zodpovedajú autorky.

Publikácia bola schválená ako monografia na zasadnutí Edičnej komisie Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici dňa 30.1.2020.

ISBN 978-80-557-1797-5

OBSAH

ÚVOD	5
------------	---

FAKTORY DETERMINUJÚCE ELEKTÍVNOSŤ POLITICKEJ LEXIKY V JAZYKU

7

Politický jazyk a terminológia.....	9
-------------------------------------	---

Metodológia výskumu.....	14
--------------------------	----

Analýza pojmov	16
----------------------	----

Zhrnutie	46
----------------	----

METAJAZYKOVÝ FENOMÉN OBRAZNOSTI V REFLEXII POLITICKÝCH UDALOSTÍ.....

47

Konceptualizácia sveta v metaforickom jazykovom stvárnení	49
--	----

Metaforické systémy	49
---------------------------	----

Metafora v politickom jazyku ako mechanizmus tvorby modelov	51
--	----

Interakcia obraznosti a vzdelávacieho procesu v európskom priestore	58
--	----

Jazyková kompetencia v rámci štúdia na vysokých školách nefilologického zamerania	58
--	----

Metaforická kompetencia na príklade odborov medzinárodné vzťahy a diplomacia a politológia	60
---	----

Zhrnutie	63
----------------	----

POLITICKÝ JAZYK V. PUTINA S AKCENTOM NA PRECEDENTNÉ FENOMÉNY V JEHO IDIOLEKTE.....

65

Politický diskurz.....	66
------------------------	----

Idiolekt a precedentné fenomény	67
Idiolekt prezidenta V. Putina	68
Metafora v politickom diskurze	69
Putinizmy	71
Zhrnutie	82
ZÁVER.....	84
POUŽITÁ LITERATÚRA.....	86
ZOZNAM OBRÁZKOV	92
ZOZNAM GRAFOV.....	93
MENNÝ A VECNÝ REGISTER	94

ÚVOD

Zmena sociálno-politickej situácie v spoločnosti ide ruka v ruke so zmenou osobností, ktoré sa stanú jej „tvárou“, jej protagonistami, novými či staronovými politikmi. Rovnako súvisí aj so zmenou politického slovníka, ktorý sa danej spoločensko-politickej situácii prispôsobí. Politici modifikujú svoje jazykové a komunikačné stratégie podľa typu percipientov. Výskum politického jazyka zaznamenáva výrazný nárast, venujú sa mu lingvisti aj politológovia. Identifikácia politického jazyka ako odborného jazyka nie je tak jednoznačná, ako je to pri iných vedných odboroch, napríklad právnickom jazyku alebo jazyku vedy a techniky. Podľa typu komunikácie a médiá prenosu sa do politického jazyka radia rozhovory, slávnostné príhovory, volebné prejavy, politické debaty, články v tlači alebo v elektronických médiách. Cieľom monografie **Vybrané aspekty politického jazyka**, autoriek J. Kubekovej, M. Polčicovej a K. Schillovej, bolo skúmať vymedzenú časť politického jazyka a jeho odlišné realizácie. Jednou súčasťou bol výskum vplyvu ideológie na frekvenciu používania konkrétnych pojmov patriacich do všeobecného jazyka a politickej terminológie, druhou bola obrazná stránka politických udalostí v elektronickom médiu a poslednou skúmanou súčasťou bola verbálna produkcia idiolektu konkrétneho politika a jeho prenikanie do jazyka médií.

Publikácia je rozdelená na tri samostatné kapitoly. Prvá kapitola autorky Janky Kubekovej je venovaná faktorom determinujúcim výber politickej lexiky v jazyku a frekvenciu používania niektorých pojmov, politických termínov vplyvom ideológie. Na ten účel využíva prístup do Slovenského národného korpusu. V niektorých prípadoch pracuje aj so španielskym a talianskym textovým korpusom. Autorka analyzuje konkrétne slová, kolokácie a termíny používané počas dvoch odlišných spoločensko-politických zriadení na Slovensku, porovnáva použitie niektorých termínov aj v Taliansku a v Španielsku.

V druhej kapitole sa autorka Mária Polčicová venuje problematike metajazykového fenoménu obraznosti v kontexte

konkrétnych politických udalostí. Analýza je založená na prepojení jazykovedného prístupu s politicko-sociálnym kontextom. Autorka skúma, či sa v jazyku (nemeckom) vytvoria isté metaforické modely, či konkrétna spoločenská udalosť do takej miery ovplyvní jazyk, že sa v ňom vytvorí metaforický systém s prípadnými framami, resp. konceptuálna metafora ako výsledok výskumu socio-politického diškurzu konkrétnej vývinovej etapy spoločnosti, a to prvej polovice 21. storočia. Súčasne sa venuje aj interakcii obraznosti a vzdelávacieho procesu. Na príklade odboru medzinárodných vzťahov, diplomacie a politológie definuje pojem metaforickej kompetencie ako ďalšej významnej súčasti jazykových kompetencií.

Na pozadí politickej rétoriky funguje idiolekt každého politického predstaviteľa. V tretej kapitole venuje autorka Kamila Schillová pozornosť idiolektu súčasného prezidenta Ruskej federácie V. Putina. Putin je úspešný politik, ktorý prostredníctvom jemu vlastnému idiolektu dokáže šikovne manipulovať s vedomím publika a vnútiť poslucháčovi svoj názor, čím dosahuje vysokú mieru popularity a následne aj vytýčené politické ciele. Pozornosť sa sústreďí na populárne výroky tohto politika, na jeho idiolekt a precedentné fenomény. Uvádza sa 25 najpopulárnejších výrokov, ktoré pozná mediálny priestor Ruska, ale vyskytujú sa aj vo svetových médiách. Vybrané precedentné výrazy časom zľudoveli a stali sa z nich okrídlené frázy. Štýl V. Putina je zmesou hovorového a publicistického štýlu. V Putinovom prejave je možné nájsť rozmanité štylistické figúry, z hľadiska lexiky sme svedkami častého používania slangových výrazov, žargónu, argotu, vulgarizmov a dialektizmov. V jeho slovníku figurujú lexikalizované metafory, konvenčné metafory aj autorské metafory. Výroky sú uvedené v ruskom jazyku a aj v slovenskom preklade.

Publikácia je určená tak odbornej verejnosti, ako aj študentom a všetkým tým, ktorých zaujíma štúdium a výskum jazyka z oblasti politiky, politológie a medzinárodných vzťahov.

FAKTORY DETERMINUJÚCE ELEKTÍVNOSŤ POLITICKEJ LEXIKY V JAZYKU

Komunikácia sa zakladá na spoločných jednotkách, prvkoch, ktoré tvoria jej základ alebo inak povedané na systéme, ktorý je pre účastníkov komunikácie jednotný. Ako príklad efektívnej komunikácie môžeme uviesť zariadenia používajúce rovnaký operačný systém. Aj komunikácia medzi ľuďmi tej istej kultúry, jazyka, ktorá môže mať verbálnu alebo neverbálnu formu, je vhodným príkladom efektívnej komunikácie. Jednoduchá komunikácia sa môže realizovať aj medzi osobami odlišných jazykov a kultúr, ktoré sú schopné komunikovať prostredníctvom zrozumiteľných symbolov, znakov, prípadne emotikonov. Moderná koncepcia jazyka tvrdí, že jeho funkciou je komunikácia. Za týmto účelom sú vytvárané súčasné metódy cudzojazyčného vzdelávania. No podľa Chomského (2018, s. 65) sa táto funkcia odvodila od nesprávneho názoru, že sa jazyk vyvinul zo zvieracej komunikácie. Tento záver nebol podporený evolučnou biológiou. Chomsky v diele *Il mistero del linguaggio* tvrdí, že jazyk je nástroj myslenia a cituje súčasne Whitneya (The science of language, 1873), ktorý hovorí „jazyk je systém akustických znakov určených na myslenie“, čím vyjadruje tradičné chápanie jazyka. Jazyk je nástrojom reči, slúži na pomenovanie, na spájanie znakov, symbolov, slov, ktorými vyjadríme myšlienku. Umberto Ecco (2018, s. 17) sa venuje vo svojom obsiahlom diele *La ricerca della lingua perfetta nella cultura europea* hľadaniu spoločného dokonalého jazyka pre Európanov. Grécki filozofi rozpoznali v gréckom jazyku jazyk regiónu a Aristoteles vytvoril zoznam jeho kategórií na základe gramatických kategórií gréčtiny. Nešlo o ustanovenie prvenstva gréčtiny, jednoducho sa tým identifikovalo myslenie s jeho vlastným prirodzeným nositeľom (prostriedkom)¹, *Logos* znamenalo myslenie, reč, výpoveď².

¹ Prostredníctvom jazyka sa vyjadrujú myšlienky, myslenie (poznámka autorky).

² Vlastný preklad

“I filosofi greci identificavano nella lingua greca la lingua della regione, e Aristotele costruisce la lista delle sue categorie sulla base delle categorie grammaticali del greco. Non che questo costituisse una affermazione esplicita di primalità del greco: semplicemente si identificava il pensiero col proprio veicolo naturale, *Logos* era il pensiero, *Logos* il discorso.”

V akademickom slovníku cudzích slov z roku 2005 nájdeme definíciu pojmu *Logos*: „slovo, reč, výrok, zákon, myslenie, pojem aj rozum“³. Pojem *logos* má viacej významov. Slová (jazyk) sprostredkujú myslenie, myšlienky. Slovo v sebe nesie náboj, má moc povzbudiť, ale aj zraniť. Ak je vyslovené neuvážene osobami, ktoré majú moc, za určitých okolností môže zasiahnuť do osudov ľudí, zmeniť systémy, rozpútať slovné bitky, aj skutočné vojny. Súčasná konzumná spoločnosť je zahltená slovom. Na jednej strane sa plytvá slovami, na druhej strane sa slová spájajú do ustálených plytkých, lakonických fráz, ktoré sa stávajú spoločnými vyjadrovacími prostriedkami v jazyku jeho nositeľov („nerieš“, „v pohode“, atď.). Výber slov, ich zacielenie dáva ráz diskurzu, ovplyvňuje účinok, efekt komunikátu. Uvedené veličiny majú determinujúcu úlohu pri politickom diskurze, ktorý patrí do politického jazyka. Seresova (2017, s. 15) chápe politický jazyk ako boj so slovami o slová s cieľom ovplyvniť verejnú mienku [...]. Pri charakteristike politického jazyka sa v úvode odvoláme na Fernández Lagunilla (2009, s. 11), ktorá vychádza z intuitívnej definície, kde politický jazyk či politický diskurz sú [...] verbálnou výpoveďou (ústnou alebo písomnou) vytvorenou politikmi, ktorí sa venujú záležitostiam občanov ako súčasť inštitucionálne organizovanej spoločnosti⁴. (Fernández Lagunilla, 2009, s. 8)

„enunciados verbales (orales o escritos), producidos por los políticos, que tratan de cuestiones de interés para los ciudadanos como integrantes de una sociedad organizada institucionalmente“.

³ (Slovníkový portál Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV, 2020)

⁴ Vlastný preklad

Do tejto definície je možné zahrnúť všetky písomné záznamy, dokumenty a ústne prejavy, ktoré sa týkajú politiky a boli vytvorené politikmi, či autormi ich prejavov (speechwritermi). Okrem tohto pohľadu niektorí odborníci vymedzujú politický jazyk (PJ) ešte širšie. Podľa Štefančíka (2016) PJ nie je iba jazyk politickej moci, celým kontextom súvisiacim s politickou mocou, ale aj jazyk právnych predpisov alebo komunikácie medzi štátnymi úradníkmi. (2016, s. 29) Tento pohľad na PJ ešte viac otvorí horizont a zahrnie pod PJ väčší rozsah komunikátov.

Autori, ktorí sa venujú tejto oblasti výskumu, hovoria o špecifickom postavení PJ, ktorý nie je možné zaradiť ani do odborného a ani do všeobecného jazyka a považujú ich za vzájomne sa prekrývajúce. (Fernández Lagunilla, 2009; Seresová, 2017; Rebollo Torío, 2002, 2005)

V politickom jazyku sa vyskytujú pojmy, termíny v určitom konkrétnom kontexte a aj keď sú vypožičané z iných odborných oblastí, až v tomto kontexte, v politických súvislostiach získavajú svoj špecifický význam. (Seresová, 2017 s. 16)

Jedným z aspektov politického jazyka je prítomnosť termínov v politickom slovníku. Terminológia súvisí s vývinom každého vedného odboru, ovplyvňuje jeho teóriu a prax. (Jurčacková, 2002, s. 7). V terminológii sú pojmové systémy jednotlivých tematických oblastí základom pre tvorbu terminologických systémov, ktoré sú dôležité pre komunikáciu medzi odborníkmi, výučbu, výskum, normalizáciu, publikačnú činnosť, odborný preklad a tvorbu tematicky špecializovaných terminologických produktov. (Jurčacková, 2002, s. 9)

Politický jazyk a terminológia

Jazyk politickej komunikácie je kanálom, ktorý využíva všeobecný, odborný jazyk, terminológiu a spolu s ideológiou komunikuje určité emócie, ktoré vplývajú na jej prijímateľov. Hodnotiaci, či konotatívny význam politického jazyka má osobitý zmysel, lebo k politickej terminológii sa pripája ideologický alebo citový náboj, čo je obvyčajne považované v celkovom význame za sekundárne, no v mnohých prípadoch je to prvotný zámer. Lagunilla (2014) konštatuje, že čím je intenzívnejšia citová zložka,

tým je vágnejšia, či neurčitejšia nociónálna, denotatívna zložka politickej výpovede. Teda to, čo determinuje výber (použitie) slovníka politikov je expresívna, emotívna, citová hodnota a nie nociónálna, konceptuálna, či deskriptívna. (Fernández Lagunilla, 2014, s. 13) Lagunilla následne uvádza, že slovo v politickom jazyku nikdy nie je neutrálne, má ideologickú alebo citovú (afektívnu) konotáciu. Stratu neutrality predpokladá tak ideologická, ako aj citová konotácia, môže byť preto považovaná za ukazovateľa získavania politického významu, ak ide o slová všeobecného jazyka (Fernández Lagunilla, 2014, s. 13).

Politický jazyk môže byť zaznamenaný v ústnom alebo písomnom prejave. Všeobecne platí, že používateľ pri výbere jazykového kódu berie do úvahy príjemcu. To sa uplatňuje, ak sa odborník v istej oblasti obráti na laickú verejnosť alebo ku svojej odbornej komunite, či rečník pri presadzovaní istej ideológie. V politickom jazyku je prítomná analógia. Podľa Fernández Lagunilla (2009, s. 16) špecifikom politického jazyka však je skutočnosť, že lexika z iných jazykových registrov, profesionálny žargón (napr. ekonómov, lekárov, architektov, atď.), sa môže dostať do politického jazyka. To dokazuje, ako politický jazyk zasahuje aj do iných oblastí. Fernández Lagunilla hovorí (2009, s. 19) o odlišnom chápaní pojmu „politický jazyk“ a „jazyk politickej komunikácie“, čo sa vzťahuje na už spomenuté zacielenie politického diskurzu. V tejto súvislosti aj vo všeobecnej rovine Dolník konštatuje, že základným kritériom hodnotenia jazykových prejavov je adekvátnosť používaných jazykových prostriedkov so zreteľom na účel prejavov. (Dolník, 2010, s. 13)

Našou snahou je poukázať na terminologický a metaforický aspekt, ako aj na faktory, ktoré determinujú vzťah medzi lexikou politického jazyka a jeho používateľmi. V oblasti odborného jazyka a terminológie je priam logické, že pre efektívnu odbornú komunikáciu do jazyka prenikajú termíny z iných cudzích jazykov ako výpožičky, ktoré sa však už nikdy nevrátia vypožičanému jazyku, ale každý jazyk si ich privlastní, teda pojem *vypožička* nie je presný. Terminologické výpožičky, či preberanie nových termínov prispievajú k obohateniu lexiky odborného jazyka, no nastávajú situácie, kde sa pre jeden pojem vytvorí viacero